

УДК:
331.109.32:338.2(497.11)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIII) X, vol=29
Бр. 3 / 2011.
стр. 223-239.

*Дубравка Стајић**
Институт за политичке студије, Београд

ШТРАЈКОВИ КАО ПОСРЕДНИ ПОКАЗАТЕЉ ЕКОНОМСКОГ ДЕЛОВАЊА ДРЖАВЕ У ПРОЦЕСУ ИНТЕГРАЦИЈЕ СРБИЈЕ У ЕВРОПСКУ УНИЈУ**

Сажетак

У чланку се доказује теза да је држава најодговорнији фактор за резултате приватизације у Србији, и за стање привреде у процесу придруживања Европској Унији. Указује се да је већ Закон о приватизацији (2001) садржао једну неусклађеност: социјални програм за бивше раднике друштвеног предузећа спроводи нови власник предузећа, а не држава. Тиме је суштински изиграна социјална улога државе, јер социјална политика није измештена из предузећа у поштупку приватизације, већ је остала у предузећу. У даљој фази приватизације није остварена контролна функција државе, у мери која би обезбедила транспарентну приватизацију предузећа. Нису предвиђене неке функције Агенцији за приватизацију Владе Републике Србије. Правна држава постоји тек у зачетку, па су се незаконитости умножавале. Крајњи исход показује се кроз незадовољство оних који плаћају највећу цену транзиције, а то су индустријски радници. Зато су њихови штрајкови обележили претходни период транзиције у трајању од десет година Штрајкови су двоструки доказ: немоћи радника и синдиката и недовољан капацитет институција државе у процесу припрема за пријем у чланство Европске Уније.

* Виши научни сарадник Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

Кључне речи: држава, Стратегија за индустријализацију Србије, штрајкови, свет рада, Европска унија, политичке елите, незапосленост

Прихватање и имплементација основних докумената Европске Уније, њених органа и организација је сложен процес, који се у Србији одвија на неколико нивоа: 1) истовремено усклађивање/хармонизација домаћег законодавства и приватизација домаћих предузећа; 2) примена правних (законских и подзаконских) аката у отежаним условима недовршене државе и неусклађеног функционисања државних институција; 3) усклађивање деловања државних институција са другим подсистемима, привредним субјектима, асоцијацијама (коморе послодаваца, синдикати). Политичка елита показује свест о нужности усклађивања законодавства, пословних и радних норми понашања са европским законодавством и праксом, но овај процес успоравају различити фактори, укључујући и деловање интересних лобија који отежавају контролу и надзор процеса хармонизације, како би интеграција српске привреде била бржа, ефикаснија и одржива, у складу са привредним и природним ресурсима привреде и друштва.

О проблемима приватизације и могућем њеном лошем исходу писали су бројни економисти у књигама, чланцима, говорили на научним скуповима. Недавно су у листу „Данас“ у додатку, Плаве стране, своје ставове о улози државе у процесу припрема за пријем у Европску Унију изнели проф. Милојко Арсић, члан Савета председника Републике, консултант за стране инвестиције Млађен Ковачевић, проф. Љубомир Маџар, директор Института за стратешке студије. О социјалним, правним, политичким последицама процеса приватизације писали су стручњаци из различитих области. У јавном дискурсу уочава се проблем непостојања комуникације између стручно-научне јавности, са једне стране, и политичке елите, са друге стране. Политичка елита је индолентна према оним стручним мишљењима и упозорењима која су критички усмерена према њиховом политичком програму и свакодневним прагматичким поступцима, без обзира на валидност, аргументацију и добру намеру критичара, који желе да се оствари жењени раст и развој привреде и друштва, и упозоравају на многе грешке владајућих елита. У пракси, догађа се да уместо академских аргумената, наступају аргументи улице.

У овом тексту приказаћемо ставове оних економиста који су одговорно, критички и са неопходним стручним и научним кредибилитетом, у току протекле деценије исказивали стручне критичке ставове према грешкама државних органа у процесу приватизације. Њихове критике нису настале *post festum*, ови научници већ дуго упозоравају да приватизација може да има лош исход ако буде лоше вођена, нетранспарентна. Уколико се води лоша стратегија транзиције државних институција у економској сфери.

КРИТИКА ЕКОНОМИСТА

Улога државе у процесу интеграција Србије у Европску Унију лакше се може проценити на завршетку дугог процеса приватизације, који званично траје једну деценију, а суштински је почео ступањем на снагу Устава Републике Србије 1990. године. Сада се показује да су не само грађани, већ и стручњаци имали нереална очекивања од процеса транзиције, односно да ће то бити процес трансформације у демократско друштво и јаку, стабилну тржишну привреду. Оваква очекивања у Србији су била заснована на резултатима неких од најуспешнијих земаља у транзицији. пракса је показала да Србија нема капацитет привреде који би обезбедио брзу трансформацију, а убрзавање процеса приватизације указало је на неопходност реиндустријализације, као услов стварања здраве и јаке привреде, способне да се укључи у конкурентске односе у Европској Унији. Јачање преговарачког сектора и грађевинарства само у ограниченој мери доприноси расту БДП и пуњењу буџета државе. Без јаке индустрије и аграра, монетарне и фискалне мере државе имају само ограничен домет, те привреда остаје сиромашна и недовољно развијена, а страни инвеститори избегавају да инвестирају у привреду која не обећава дугорочну стабилност и предвидивост. Напори централне власти да поједноставе и скрате процедуре оснивања предузећа су видљиви, али нису довољно конкурентни у поређењу са другим земљама региона – боље уређено законодавство имају не само бивше републике СФРЈ, већ и Бугарска и Румунија.

Политиколог Дарко Маринковић признао је своје заблуде и превелика очекивања од политичких промена 2000. године у чланку недавно објављеном у часопису Института за политичке студије

Политичка ревија¹⁾. Маринковић тврди да су се та очекивања показала као двоструко нереална: као прво, недовршене институције државе нису могле да изнесу терет транзиције, па је помоћ у облику надзора органа Европске Уније постала неопходна. Друго, сам процес транзиције донео је такве проблеме и негативне тенденције у свим секторима, што је захтевало прилагођавање и стално преиспитивање мере деловања тржишта и државе. Ова два друштвена ентитета су често супротстављена, али су и повезана међузависношћу, тако да и теорија и пракса стално морају да преиспитују механизме њиховог оптималног деловања, а у складу са капацитетима конкретне привреде и друштва. Тај надзор је један део цене наших илузија, сматра Маринковић.

Из угла посматрања економске науке, од самог почетка транзиције био је споран њен модел, односно законом конституисани модели приватизације. Такође је отворено питање поступка приватизације у ужем смислу, а у ширем смислу доводе се у питање инструменти које је држава примењивала у поступку припремања привреде за интеграцију у Европску Унију. Оцена економиста који критички оцењују приватизацију је да је у садашњој фази привреда слаба, са високим степеном корупције која одбија стране инвеститоре. У таквом стању, Србија тешко може да испуни приступне услове земаља-кандидата за чланство у Унији, који су чврсто дефинисани у условима из Копенхагена. Једна од заблуда коју је имала не само најшира јавност, већ и многи стручњаци, било је уверење о стабилним и релативно непроменљивим условима које Унија поставља земљама-кандидатима за чланство. То уверење настало је у време економских санкција деведесетих година, када је Србија била и у информативној блокади. После 2000. године, уколико је отворен процес законских и институционалних промена и хармонизације са правом Европске Уније, показало се да Унија заоштрава критеријуме и захтеве према новим чланицама. Утолико су неопходни многи поступци и мере у доградњи институција, како би се ускладили са праксом и стандардима ЕУ, што посебно обавезује након ратификације кључних докумената, као што је ССП.

Домаћа економска мисао је једним делом веома критички усмерена у оцени привредног капацитета Србије у процесу инте-

1) Упореди: Дарко Маринковић, „Октобар 2000 – свет рада пред изазовима једне недовршене револуције“, *Политичка ревија*, бр. 2/2011, Институт за политичке студије, Београд, стр. 109-124.

грације у Европску Унију. Питање чланства Србије у Европској Унији се не отвара, већ економске, државне, политичке и најшире друштвене претпоставке капацитета државе да затражи чланство у Унији. Економисти који су напред наведени, сматрају да у садашњој фази свог развоја, за Србију није могуће утврдити рок приступања Европској Унији јер није испунила минимални услов, а то је конкурентна привреда. Економиста Данило Шуковић истиче:²⁾ „Испитиваће се стање у нашем реалном сектору, ниво корупције, обим улагања и да ли страни инвеститори долазе и задржавају се у земљи. Неће нам гледати кроз прсте, јер не желе да понове грешку коју су направили са Бугарском и Румунијом“.³⁾

На проблеме које стварају слабе државне институције указивали су многи правници, а Данило Шуковић указује на проблеме које изазива недовршеност државних институција у њиховој економској надлежности. Наиме, слаба држава је генератор слабљења привреде и осиромашења становништва, које таква држава не може да штити: „Реални сектор привреде тако је потпуно уништен, што је генератор сиромаштва, нестабилан је и курс домаће валуте, коју додатно угрожава висока задуженост. Томе би требало додати слабе институције које погодују развоју корупције, а она их, потом додатно слаби па се ствара 'врзино коло' из сплета интереса власти, правосуђа и тајкуна. У последње три године, наш индекс корупције је константно на нивоу 3,5 а све што је испод четири, сматра се ендемском корупцијом која је зашла у све поре друштва“.⁴⁾ Корупцију као проблем наводи и професор Економског факултета Милојко Арсић, као и његов колега Миладин Ковачевић. Узрок корупције у српској привреди је вишеструк: сложен поступак оснивања предузећа и спор рад надлежних органа управе и судова, а посебан проблем су бројни прописи који одбијају стране инвеститоре и генеришу финансијску недисциплину. Милојко Арсић истиче да „у Србији постоји велики број несолвентних предузећа која опстају на тржишту годинама и деценијама“, а затим подсећа „нема уређене тржишне привреде уколико се уговор не поштује стриктно као закон“.⁵⁾

2) Упореди чланак “Корупција и разорена привреда главне препреке на путу ка ЕУ“, *Данас*, 18-19.06.2011, Плаве стране, стр. X-XI

3) Исто

4) Оп. cit., стр. X

5) Оп. cit., стр. X

Економски неефикасна држава у пракси се појављује као доносилац нових закона успорено, а њихова примена је спора и неефикасна. Арсић истиче да у свету постоје бројне тржишне привреде на пример у Латинској Америци, које се развијају већ 100 или 200 година али због монополистичког положаја малог броја компанија не напредују и не могу да достигну статус развијених тржишних привреда. последично, то доводи и до неефикасног коришћења финансијских средстава.

Професор Љубомир Маџар истиче да је висока потрошња државе и становништва била могућа у годинама продаје предузећа, а да је сада неопходна коренита промена система потрошње – јавне и приватне, односно од стране грађана, у систем рада и производње. Маџар је критички нагласио да је штедња у Србији изузетно ниска, означавајући је као нулту штедњу српске привреде.

Све наведене примедбе су основане, али оне се износе већ годинама и немају неки већи утицај на српску политичку елиту, која доноси кључне државне одлуке, а такође не утиче на економску елиту која је концентрисала индустријски, банкарски и земљишни капитал у свом власништву. Неке незваничне процене говоре да је само један промил (1/000) српског становништва власник највећег дела богатстава у најзначајнијим привредним гранама. Приватизација је довела до процеса деиндустријализације. Обнављање привреде могуће је само јачањем и оживљавањем индустрије. У таквом амбијенту јачања индустрије и масовнијег запошљавања, може се размишљати о мерама штедње становништва и привреде. Садашња висока незапосленост и сиромаштво реално не дозвољавају да грађани масовно штеде новац. Напротив, дошло је не само до деиндустријализације, већ и депопулације читавих насеља и општина, посебно у Источној и Јужној Србији. Становништво ових области, уколико је радно способно, мигрира ка већим градовима, у крајњој линији ка Београду и новом Саду.

Уколико се вратимо више од једне деценије уназад, и сетимо се аргумената правника и економиста које су тада износили у медијима, може се уочити да су заступали тезу о развоју и то уједначеном развоју. Приватизација је требало да доведе до развијеног капитализма, који би приближио Србију земљама-оснивачима Европске Уније: земљу са развијеном индустријом и неким високим технологијама, развијеним аграром, закључивањем колективних уговора између послодавца и радника самим тим и социјалним миром,

постепеним смањивањем незапослености и сиромаштва. У пракси, Србија је ближа латиноамеричкој пракси, како је поменуо професор Арсић. Међутим, економске санкције, бомбардовање СРЈ и транзиција нису само појединачни спољни фактори сиромаштва и нежељеног скретања у правцу супротном од очекиваног. Свакако да постоје системски узрочници на које се ипак може утицати, како променом прописа, тако и променом понашања конкретних субјеката, а посебно најодговорнијих, скупштине и владе. У даљем тексту предмет анализе је Закон о приватизацији, као системски закон који је уредио целокупну област трансформације имовине предузећа у Србији, и био је ако не основни узрок, бар повод за низ социјалних сукоба, незадовољстава, па и штрајкова оних друштвених групација које су његовом применом претрпеле штету.

Закон о приватизацији је кључни правни, али и економско-социјални инструмент целокупног процеса транзиције у Србији. Његова решења определила су ток развоја привреде и статус више милиона грађана у Србији. Интенција овог закона, посебно чл. 26. и 34. (модел продаје капитала предузећа путем тендера и путем аукције) била је да аукција постане претежни модел куповине предузећа од стране домаћих правних и физичких лица, домаћим капиталом. Идеја о претежно домаћој приватизацији постојала је још у првом закону који регулише промену власништва над друштвеним капиталом предузећа, а то је Закон о трансформацији имовине предузећа СФРЈ који је усвојен децембра 1989. године, и као савезни закон ступио је на снагу у време мандата последњег југословенског премијера Анте Марковића. У пракси је та економска логика потпуно измењена, па је прљави новац ушао у привреду.

Да би се дубље разумео процес приватизације 2001-2011. године, потребно је узети у обзир деловање низа фактора, како унутар-друштвених тако и међународних. приватизација је настављена у периоду економских санкција током деведесетих година, без контролних органа, транспарентности и нужног увида јавности у сам поступак. Институције и реални сектор су урушавани, већ и због економских санкција које су онемогућиле редовно привређивање и легалне токове новца. Истовремено, у суседним државама догађали су се вани процеси: у овим државама завршени су процеси својинске трансформације и оне су се прилагодиле тржишној привреди. Србија се са неопходношћу приватизације и транзиције целокупног друштва суочила тек 2001. године, када је део друштвеног

капитала приватизован као акцијски капитал, док је делом постао приватни. Проблеми који су тада били евидентни били су вишак запослених, застарела технологија, висок проценат радне снаге са ниским квалификацијама, емиграција стручњака и интелектуалаца. Сви ти фактори морају се узети у обзир приликом оцењивања резултата приватизације у протеклој деценији, мада се мора прихватити тврдња свих оних аутора који тврде да приватизација у Србији предуго траје.

Закон о приватизацији (Сл. гласник, 38/2001, 25.06.2001) познаје да модела продаје капитала предузећа – путем тендера и путем аукцијске продаје, као и модел бесплатног преноса акција предузећа грађанима без накнаде. У пракси се догодило да су и успешна предузећа која су постала власништво малих акционара – запослених по основу закона о приватизацији из деведесетих година, на крају нашла стратешког партнера – власника.

Злоупотребе у процесу приватизације су бројне, али нису настале произвољно, нити деловањем једног фактора – самог купца предузећа, већ су генерисане системским недостацима, правним празнинама у уредбама којима треба да се прецизира примена закона, а посебно недостацима у систему надзора приватизације и постприватизационог поступка. У институционалном смислу, будући да се овде ради о праћењу и анализи рада институција, посебан недостатак је испољен у раду Агенције за приватизацију, која није системски имала обавезу контроле спровођења купопродајног уговора, посебно спровођења социјалног програма. Значајна одговорност за многе лоше спроведене приватизационе поступке пада на Министарство економије, Министарство финансија, али у целини и на све владе од 2001. до 2011. године. Оне су одговорне пред грађанима за укупно ниску цену по којој су продата домаћа предузећа.

Процес приватизације до почетка 2011. године обухватио је 2.300 предузећа, и у току протеклих десет година показале су се неке правилности: наиме, законита (легална) приватизација предузећа и капитала подразумева остварење неколико презумпција:

- да предузеће купи прави власник, предузетник који ће даље да унапреди производњу;
- приватизација мора да буде транспарентна;

- у пракси би морала да се изврши измена у делу поступка који се односи на инвестициони програм – наиме, не може држава да условљава предузетника у бизнис плану и пројекцији даљег вођења предузећа које је постало његово власништво;
- погрешно је дефинисан социјални програм као обавеза предузетника – купца предузећа. Управо обрнуто, овде би морала да се утврди надлежност и овлашћење социјалне државе, која би збрињавала вишак запослених, односно технолошке вишкове из приватизованог предузећа, чиме би се социјална политика изузела из предузећа. Ни та обавеза није равноправно предвиђена за све купце, већ у смислу одредбе чл. 34. и 61. Закона о приватизацији предвиђена је за купце предузећа која се продају путем тендера. У пракси су боља и богатија предузећа продавана овим путем, док запослени из предузећа која су продата на аукцији нису имали никакву правну сигурност;
- у вези са претходно наведеним, основана је примедба да закон о приватизацији није предвидео социјални фонд, односно једну суму којом би се обезбедили они који у приватизацији остану без посла. То би ојачало правну сигурност грађана и поверење да се ствара правна држава;
- ако се размотре ставови члана 60. Закона о приватизацији из 2001. године уочава се да је купац дужан да 10% купопродајне цене предузећа уплати Фонду пензијског осигурања Републике Србије. У пракси је та одредба избегавана на различите начине, што је значајан фактор осиромашења Фонда у протеклој деценији;
- приговори који се односе на незапослене и ПИО фонд могу се упутити и синдикатима. Превише пасивно су прихватили Закон о приватизацији, иако је његова примена значила њихово урушавање, губитак чланства и материјалних средстава за рад.

Посебно је питање бонитета купаца, па се у пракси догађало да је предузеће купио онај понуђач који је највише обећавао државним институцијама и локалној власти, а та обећања врло често нису била испуњена. Проблем су и мотиви куповине предузећа – да ли су симуловани купопродајни уговори да би била купљена зграда предузећа, или атрактивно земљиште на коме се налази а

које би накнадно могло бити пренамењено у грађевинско земљиште. Низ оваквих питања отварали су медији и најшира јавност у Србији, јер је протоком процеса приватизације постала позната, ако не и сасвим транспарентна, интересна спрега између политичких партија, моћних предузетника – тајкуна и правосуђа. Та спрега може се проверити у неколико случајева јасног повлашћивања домаћих купаца, на штету страних компанија. Карактеристичан је случај компаније „Даноне“ као понуђача са значајним капиталом, међународним угледом и валидном документацијом, која је истиснута са српског тржишта у покушају да купи компанију за производњу минералне воде „Књаз Милош“. Због овог случаја дошло је до дипломатског инцидента, када је представник француске владе протествовао код дипломатског представника Републике Србије у Паризу.

Резултати приватизације десет година по доношењу Закона су следећи: приватизовано је 2.300 предузећа, од тога 60% је успешно приватизовано, до је 30% приватизационих уговора раскинуто.

Целокупна приватизација показује одсуство контролне функције од стране државе, како према капиталу, тако и према људским ресурсима. Држава је морала да изгради механизме контроле инвестиција, токова новца и спровођења социјалног програма. У пракси је највише проблема било у аукцијским продајама, у којима су радници остали без посла, могућности да им се повеже радни стаж и уплати здравствено осигурање, те да се пензионишу и ослободе радна места за млађе људе.

Проблеми везани за незапосленост постоје у реалном сектору, али њихово иницирање у системском смислу подстакла је држава, постављајући претпоставку о брзом развоју малих и средњих предузећа, стварању једног јаког приватног сектора који ће апсорбовати вишак запослених из бивших друштвених предузећа. То су била и изборна обећања удружене опозиције 2000. године, али и процене стручњака који су начелно били политички неутрални. Пошто се та пројекција није остварила, јаз између запослених и броја незапослених је сврстао Србију у сам врх европских држава са највишом стопом незапослености: на 1,7 милиона запослених долази 1 милион незапослених радно способних лица, а овде не рачунамо пензионере и издржавана лица. Основна примедба која се упућује држави је да су неактивне, блокиране, неажурне, или корумпиране њене институције контроле – инспекције, тужилаштва,

судови. Контрола поступака приватизације смањила би укупну цену приватизације, коју плаћају грађани Србије кроз порез, низак стандард, заосталост институција, неформираност важних сектора и институција, Законодавство, укључујући велику грађанску кодификацију је понајбољи део транзиције, али институционалне реформе далеко заостају за њим, а то се показује у приватизацији.

Постоје примери успешних приватизација, као што су цементаре, које су прве приватизоване, подигле су цену цемента на домаћем тржишту, обезбедиле су високе зараде и стандард радника и својим порезима доприносе локалним самоуправама.

Прагилац приватизације је корупција, која је израз партикуларних интереса. Државу и грађане су коштале лоше приватизације, њихова цена је низак стандард, незапосленост, деиндустријализацију, економско умртвљавање читавих градова. нека успешна предузећа у процесу приватизације претворена су у губиташе. Карактеристичан је пример успешне фабрике лекова зрењанинске „Југоремедије“, која је после приватизације опљачкана и доведена до престечајног поступка, а радници су накнадно уложили 14 милиона евра да би ову компанију вратили у стање успешног тржишног субјекта. пример „Југоремедије“ је битан доказ да је неопходна стална контрола од стране државе.

Ако се упореди број запослених у Србији у базичној 1989. години, тај број у протеклих двадесет година опао је за 40-50%.⁶⁾ Економиста Данило Шуковић изричито тврди да је висока незапосленост у Србији директна последица лоше приватизације. Он истиче да су институције државе слабе, на њих врше притисак моћни предузетници, зато је нужно да тужилаштво проверава сваку приватизацију појединачно. Важан орган у борби за легалитет и правну државу је Савет за борбу против корупције, који годишње прима 400-500 приговора на приватизацију.⁷⁾ Посебан проблем чини питање неедукованости грађана за приватизацију, а у пракси су чести они послодавци који забрањују рад синдиката у предузећу, чиме запослени остају без минималних информација о раду компаније, а поготово о макроекономском окружењу.

Сходно напред наведеној хипотези о улози државе у тржишној привреди, она треба да буде уравнотежена, са јаком контролном

6) Званични податак Министарства за економију и регионални развој. Први програм Радио Београда, емисија „У средишту пажње“, 23.06.2011. године

7) Изјава Д. Шуковића у истој емисији Радио Београда.

функцијом над спровођењем права запослених и примене прописа из области радног законодавства, а истовремено да ствара амбијент политичког и социјалног консензуса, у коме ће предузетници стварати капитал и остајати на тржишту, уместо да износе капитал у треће земље. Само ове наведене функције показују колико је улога државе одговорна, сложена и противуречна, што је додатно отежано деловањем светске економске кризе. Да би ојачала домаће тржиште, повећала запосленост и смањила учинак светске кризе, држава је омогућила субвенције инвеститорима које запошљавају одређене категорије незапослених који се не сматрају рањивим, уз повластицу да држава уплаћује пензијско и здравствено осигурање за ове новозапослене раднике. Субвенција за свако нов радно место је 10.000 евра. Ова мера може да допринесе бржем запошљавању једног броја незапослених лица. Али она неће битно побољшати статус домаћих малих и средњих предузетника. Питање је да ли ће ову субвенцију користити страни инвеститори, који узимају део тржишта домаћим предузетницима. Субвенција може имати и други ефекат: послодавцима ће се више исплатити а запосле нову радну снагу на коју не плаћају доприносе, док ће један број страних радника отпустили.

Питања која су овде отворена показују да су процеси недовршене приватизације и транзиције институција учинили деловање државе изузетно тешким, а предузимање мера у економској сфери, са хаотичним тржиштем и високом незапослености, често са малим ефектом., улажу се велики напори ресорних министарстава, посебно министарства за рад и социјалну политику, као и Министарства за економију, али тешкоће које су се гомилале деценијама доносе противуречне и недовољне резултате. Извесно је да се висока незапосленост не може решавати парцијалним мерама, а она је управо узрок највећег незадовољства оних радника који су њоме непосредно погођени, као и осталих грађана.

ШТРАЈКОВИ КАО ПОСРЕДНИ ДОКАЗ УЛОГЕ ДРЖАВЕ У НЕУСПЕШНОЈ ПРИВАТИЗАЦИЈИ

Запослени и бивши запослени који су проглашени за технолошке вишкове били су посебно погођени и исказивали су своје незадовољство јавним протестима у протеклих десет година. Такве масовне друштвене појаве отварају питање политичкој елити, истраживачима друштва и посебно законодавцу, да ли је њихово

незадовољство резултат појединачно лоше вођених приватизација, или се ради о правним празнинама које су омогућиле системско наношење штете запосленима. При томе, због трансформације друштвене својине у приватни капитал, треба имати у виду да се запослени појављују у више својстава: као запослени, као акционари-сувласници дела капитала, као повериоци предузећа у случају стечаја (ЗОР, 2005). Улога државе у току приватизације, на посредан начин се може доказивати и праћењем штрајкова запослених и бивших радника. Питањем штрајкова после 2000. године у Србији бавила се социолог мр Нада Новаковић у докторској дисертацији.⁸⁾

Ново истраживање је значајно и са становишта недовршености државних институција, које би својим ефикасним деловањем могле да спече или бар ублаже последице незаконитих приватизација, а тиме и превентивно делују на незадовољство радника. Штрајкови на јавним местима – саобраћајницама, пред зградама Скупштине и Владе – учестали су са убрзавањем приватизације и све тежим последицама које је она изазвала, пре свега високом и трајном незапосленошћу. Ауторка истиче да су реакције надлежних биле различите, у зависности ко, где и како је штрајковао, па су подршка или осуда штрајкача, њихово понашање и однос после завршетка штрајка били интересно условљени.⁹⁾

Штрајк је могла да искористи локална елите у манипулативне сврхе, да би се оценили центри моћи – скупштина, Влада, централе политичких странака у Београду. Министар полиције је упозорио јавност да протести у центру Београда доводе у питање државне аранжмане са међународним организацијама као што је ММФ, Светска банка и друге. У таквим случајевима полиција је применила и грубу физичку силу, као у случају радница бивших робних кућа „Београд“, које су физички уклоњене са трамвајских шина испред зграде Владе Србије. Значајна је улога медија у свим овим случајевима: у позитивном смислу, када су исцрпно обавештавали о узроку штрајка, а у негативном смислу као у већини случајева, само оскудно и непотпуно је извештавана јавност о стварним узроцима штрајка радника. У средствима јавног информисања не пише се о стварним, реалним тешкоћама са којима се суочавају страни инвеститори, међу којима је спорост републичке управе и локалне

8) Радничка класа и штрајкови у Србији после 2000. године, Београд, Филозофски факултет, 2011.

9) Нав. рад., Београд, 2011.

самоуправе у поступку издавања дозвола за инвестирање и остале документације.

Медији по правилу истичу примере доброг пословања страних инвеститора. Треба истаћи да су страни инвеститори, поштујући европске стандарде пословања и закључивања колективног уговора између послодавца и синдиката у компанији (појединачни колективни уговор), остваривали сарадњу са синдикатом у предузећу, закључивали појединачни колективни уговор о раду и доносили Правилник о раду, уместо сукоба са синдикалним представницима и мобинга. Дobar пример је компанија „Ju Es Stil“, у којој је у току шест месеци 2009. године пословодство, заједно са синдикатом припремало текст колективног уговора, са клаузулама за случај продуженог деловања светске економске кризе. По правилу, страни послодавци чија су седишта у Европи, усклађују статус запослених са правним актима који су на снази у њиховој центрالي.

Домаћи послодавци као власници предузећа чешће препродају предузећа, што је са становишта синдиката озбиљан проблем: по Закону о раду, синдикат у предузећу је дужан да доказује своју репрезентативност (15% запослених у предузећу) у року од три године. У земљама ЕУ продаја компаније у оквиру тог рока не доводи у питање репрезентативност синдиката, док се у Србији то питање поново отвара.

* * *

Аутор је показао да је држава у поступку приватизације исувише често била пасивна, а да су њене институције недовршене или блокиране у свом раду. Такође, надлежна министарства нису поступала у складу са интересима радника и грађана, а у складу са својим овлашћењима.

Штрајкови у периоду после избијања светске економске кризе 2008. године имају посебну тежину, јер показују да је приватизација била облик преласка огромног националног богатства у руке мале групе грађана Србије. повезани су интереси државних органа, руководстава странака и највећих предузетника, док је терет транзиције највећим делом поднела индустријска радничка класа. Резултат свих тих процеса у привреди и држави је ауторитарни облик власти и капитализма првобитне акумулације капитала. Реална немоћ радника да заштите своја права може се доказивати не

само штрајковима, већ и понашањем надлежних државних органа: повезивање радног стажа, оверу здравствених књижица, новчану помоћ приказали су као акт добре воље и правично поступање државе према људским правима штрајкача, а не извршавање обавезе из радног односа, коју држава намирује уместо неодговорних власника предузећа.

Равнотежа између тржишне привреде и деловања правних држава је далеки циљ, који ће се тешко и споро остваривати у Србији. Нормативи Европске Уније настајали су деценијама, кроз законодавство и судску праксу.

Dubravka Stajic

STRIKES AS INDIRECT PROVE OF THE ECONOMIC ROLE OF STATE IN THE PROCESS OF INTEGRATION OF SERBIA TO EUROPEAN COMMUNITY

Summary

In this paper it is proven that the state is the most responsible factor for the results of privatization in Serbia, as well as for the state of the economy in the process of association to European Union. It is underlined that the Law on privatization (2001) had one incoherence: the social program for the former employees in the public enterprises is conducted by new owner, and not by the state. In this way the social role of the state is essentially got around, because of the fact that the social policy was not moved from the enterprise in the privatization process, but remained in it. In the next phase of the privatization the control state function is not realized in the way that the transparent privatization is ensured. Some functions of the Agency for the privatization are not provided by law. State of law is still in its germ, therefore the unlawful acts were multiplied. The final outcome is shown through the discontent of the industry workers, who pay the biggest price of the privatization. That is the reason why their strikes have marked the precedent period of privatization that lasted for 10 years. The strikes prove two things: impotence of the employees and labor unions, as well as the insufficient capacity of the state institutions in the process of EU accession.

Key words: state, Strategy for industrialization of Serbia, strikes, world of labor, European Union, political elites, unemployment

ЛИТЕРАТУРА

- „Корупција и разорена привреда главне препреке на путу ка ЕУ“, *Данас*, 18-19.06.2011, Плаве стране, стр. X-XI.
- Корупција i razorena privreda glavne prepreke na putu ka EU.- *Danas*, 18-19. 06. 2011. Plave strane, X-XI.
- Маринковић, Дарко: „Десетогодишњица петог октобра: изневерена очекивања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Novaković, Nada: Novo poniženje. (Radnici, socijalni pakt i socijalni “rat”, II). –Sindikalni poverenik, Beograd, br. 3124/391-392, 31. maj 2011, str 38-39.
- Суботић, Драган: „Методe научнoг и емпиријског истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Суботић, Драган: „Теоријски оквири методолошких истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Суботић, Драган: „Методолошки оквири политиколошких истраживања националног и демократског капацитета политичких институција Србије“, *Политичка ревија*, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Sindikalni poverenik, Beograd, br. 3124/395-39629. 07. 2011. U: “Nije gotovo”, str. 8, “Blokadom do pravde”, str. 8, “ Vlast ne shvata radnički problem”, str. 9.
- Закон о приватизацији. - Београд, Службени гласник, 2005.

Resume

The last part of privatization in Serbia process the results of previous investigations (look Marinković 2003, 2005, Stojiljković - Mihailović 2006, etc). Citizens and workers are not satisfied, because they are more and more poor; the number of unemployed people is growing constantly, and the trade-unions demonstrate weakness and lackness of vision for the world of labor. However, the pronounced “Strategy for industrialization of Serbia” in the year 2011 shows strong populism, it’s authors are the same political elites who caused deindustrialization of Serbia through the process of privatization. The political elite shows lackness of real interest for strenghtening the state, economy and wealth of citizens.

In the text author defined the state of affairs in society and economy of Serbia at the end of transitional period, in particular an incompleteness of the institutions. One of results of the incomplete transition is inefficiency of the state institutions which has been causing dissatisfaction of workers

and citizens. Expression of this dissatisfaction have been the strikes whose direct motives have been annulled privatizations of some concrete companies, as well as some much deeper and general causes of dissatisfaction such as massive unemployment, workers' fear of losing their jobs and the spread of poverty. In the paper the author presented the following facts:

- 1) That inflation in Serbia has been the highest one in Europe, not only during 2011, but also during a long time period;*
- 2) That the number of unemployed people has grown independently of global economic crisis;*
- 3) Foreign debt of the state has increased;*
- 4) There are no domestic banks, although the banks for development are necessary needed;*
- 5) Political elite has contributed to de-industrialization through the process of privatization and now it suggest industrialization;*
- 6) Regional inequalities have remained;*
- 7) In the period 2009 - first half of 2011 400.000 people lost their jobs in Serbia;*
- 8) Various republic and local taxes have ruined small and medium-sized enterprises and so they cannot provide jobs to the unemployed working force;*
- 9) Greatest number of employed people have been earning the salary between a minimum and statistically average amount of the salary*

The fall in life standard of whole population has been evident since the period January 2010 – June 2011.

Овај рад је примљен 7. јуна 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2011. године.